

*Te a mult átkát, én a jövő
álmát cipelem,
Tűzparipáim rút ködön át
Vágtatnak velem . . .
Mult árnya vagy már, hát ne szólj, hogy
Rossz úton vagyunk!
A ti bűnötök, ősök bűne, —
Az lesz a diadalunk!*

Tuba Károly

Feketecs

Mikor a faluba értem éppen a nagydobot verték. Az utcán ácsorgók mesélik, hogy valami munkásszövetkezetet akarnak alakítani, a képviselőjelölt hívja a munkásokat a község házára, hogy megalakítsák. A viszhang azonban gyenge, mert amikor estefelé a nyakamba kerítem a falut s elmegyek a község háza mellett, alig egy-két ember lézeng ott a hivatalból lézengő rendőrök és szolgák között. Aztán — ahogy hallottam — meg is tartották a gyűlést vagy 15 ember jelenlétében és osztogatták a vezetőségi tisztségeket azoknak, akik nem védekeztek ellene elég erélyesen.

Mennyi gondja-baja lehet mégis egy ilyen képviselőjelöltnek, szeretne szövetkezetet csinálni a szegény munkásoknak és azok megátalkodottan és ostobán nem hogy örömmel kapnának rajta, de még kényszeríteni sem lehet rá őket. Lehetetlenül értetlenek és bizalmatlanok az emberek. — Míg ezen tünődöm, elhagyom a község házat, ahol különben sem tanácsos nem falubelinek ácsorogni, mert szemet szúr s belékötnek. Inkább megyek a falu periferiái felé.

Csípős szél fúj, de jólesik. Zsebretett kézzel egy már a faluban ráragadt parasztnótát fütyörészve szaporán lépegetek. „Sej haj, latyakos a kukorica levele . . .“

Milyen jó szívvel támogatják itt kinn egymást a düledező kis házikók, kivált most télelő idején — ilyenkor a házak is öszszébbhúzódnak s melengetik egymást. Az emberek is lassabban, marasztalón beszélnek a kapuban, mert telik a télből s jól esik szavakban dörgölözni egymáshoz. Én is körülnézek, kivel eredjek jószóba. Oda-odaköszönök valakinek, és hosszú, nyúlós köszönéséből látom, hogy szívesen hozzátoldana egy-két szót, csak nógatni kell.

Most már a házak nem védenek, hegyesebb a szél, kinn vagyok a faluvégén. Vásártér, temető és pocsolya, ez veszi körül a falut. Félbemaradt köves út, amit sietve hagyhattak oda, mert még csak nagyjából sincs elegyengetve ott, ahol félbemaradt. A végső házsor erre a vásártérre, temetőre, lucskos faluvégre néz, vajjon szoktak-e ezek az emberek kinézni az ablakok? Alig látok élő lelket, pedig jólesne valami csendes, elnyújtott, böleselkedő falusi beszéd. „Alászolgája“ köszön rám valaki. Hát ez az alászolgája, hogy kerül ide a falu végére? — de már nem tudom

kivevni ki lehet, vagy kisdobos, aki most kerítette körül a falut, vagy valami elzüllött írók lakik erre felé s ezzel a köszönéssel tüntet mai környezete ellen? Tüntetni, hiszen azt szeretuék én is, amikor a faluvégét látom, a csatakos, lomha nyúlós föld ellen, düledező házak ellen, pocsolya ellen, lámpátlan sötétség ellen, emberek faluvégi elhagyatottsága ellen. Rámül az elhagyatottság és fájni kezdek . . .

Egy kis világo sság s egy pár hang szűrődik át a sötétségen. Ott ember vár, gondolom magamban, világo sság, jószó — s már arra is tartok. Egy pár szó után már invitálnak is befelé a falu legkülső házába. Ugyan elhanyagolt s igazán csak lakói iránti jószándékból egyenesen álló ház. A községtől bérlik, hallom mindjárt a magyarázatot is. A kis szobában banyakemence melegénél 7—8-an ülnek körül az asztalt. Egyikük olvas s alig veszik észre többiek, hogy megszorodtak. Csendesesen meghúzódok s lesem az olvasó szavát, vajjon mit olvasnak? Valamikor gyerekkoromban így olvastam egy pár béres legénnyel valamelyik szolgakaszban Rinaldó Rinaldini bösz kalandjait, s most elfog remegős, titkos élvezete gyerekkoromnak: tiltott könyv és barátok.

Ismerősek a hangok, a szavak, a gondolatok, amiket olvasnak, és fülelés közben, ahogy az arcokra téved a tekintetem, ismerősek egyszerre az arcok is. Munkától súlyos gondolatok és munkagondoktól nehéz arcok és tekintetek. Akármű legyenek na nem Gorkijból élnek bennem az olvasott szavak! Ezek a szavak és ezek az arcok és tekintetek. A nevek, amiknek akadozós olvasása mutatja egyedül azt, hogy nem itt termett munkaéposzt olvasnak, tényleg Gorkij alakjai. De mit is keresne itt, egy vojvodinai községben a munka éposza, itt époszok nem teremnek, itt nincs ki elmondja, ki elsrírja, nagy hősiénekekbe kinyújtja. Különben is, hol van itt biztató tárgy, ígéretes munka, ami époszba kívánczkolna. És mégis úgy olvassák, mint sajátjukat, mintha itt írták volna, nekik s róluk. Biztosan van valami rejtett összefüggés, valami lappangó összeköttetés az olvasók és a messzi tárgy között.

Itt, a falu legszélső házikójában, messze templomtól, iskolától, gazdakörtől: könyvek az asztalon, olvasás, áhítatos hallgatás, feloldódás **valamiben, ami nem az övék, ami nem itt termett.** Valami rejtett, földben, munkában gyökerezeit közbeteget orszok. Én a városi, a nemidevaló, aki szemlélni jött ide kívülről, titkolt riportvággyal, én is most már benne vagyok, elfogott engem is és sodor a lassú, akadozó hang súlyos gondolatok felé, amiknek megismerése egyszerre ütközik ki egymásratévedő tekintetünkben. Sodor, sodor a hang, és a lámpátlan faluvégi sötétségben dereng a gondolat . . .

Pislog a lámpa, fogy az olaj, lassan felodódnak a gondolatok és kereső szavakba öltöznek újra. És az akadozva olvasott orosz nevek helyett bácskai neveket hallok. Bálintról, aki ma nem volt itt és Jóskát hallom, aki a munkásszövetkezetről beszélt, hogy őt is hívták, de kibeszélte magát. És megindul a beszélgetés. Ez Gorkij folytatása, hallom, érzem. Ezek a szavak, -szó alján pihegő gondolatok, ezek a gondok, tervek annak a foly-

tatása. Azután gyakrabban ismétlődő szavakra figyelek fel: tegla, szállítás, szövetkezet. Ezt a szövetkezet szót már hallottam, ma — gondolom magamban — de máshol és súlytalanul. Itt súly van mögötte, és — igen, határozottan, — valami époszi. Hogy lehet egy szót annyira különbözőképpen kiejteni, hogy lehet ugyanannak a szónak könnyelmű, komikus hangzása és súlyos, magvas értelme.

Lassan kiveszem a beszélgetésből, mikor belekapcsolodom kérdéseimmel, hogy miről is van szó. A ház, amelyben vagyunk, egy községi téglagyár területén van, amit kollektíven bérenek. 2 évvel ezelőtt a nyilvános árverésen az egyéni licitálók előtt elvitte egy pár munkás. Talán nem is gondolták, hogy szövetkezet ez, sohasem hallottak is róla, csak valami ösztönös szövetkezés volt ez, munkaért, kenyérért. Összeverődtek, összehozta őket a munkátlanság, kenyértelenség. Minden írás nélkül, alapító oklevél és osztalekról, nyereségről intézkedő alapszabályok nélkül — horribile dictu — szövetkezeti tudás és előtanulmányok nélkül, összeálltak dolgozni. Nyolcan voltak eredetileg, ezek közül egy kivála, de a többi megmaradt. És egymáshoz, a nehéz munkához és sokfajta küzdelemhez edződtek ezóta. A szövetkezetekben ismert harcok és egyenlenségek teljesen hiányzanak. Pedig senkisémet tanította, senkisémet pártfogolta, semmi felülről jövő támogatás nem volt. A falu legszélső házában, templom és iskola, községháza és gazdakörtől távol, magukban elhagyatottságukban ösztönösen összeálltak s dolgoztak. Keményebb munkát végeztek, mint a napszámos téglavetők, gonddal tetézve az amugy is nehéz téglavetést, rakodást, fűtést, nagyobb bérösszeget fizetnek, mint bármelyik egyéni bérlő előttük és mégis.

Én valamikor olvastam a szövetkezetekről, tanulmányoztam is kicsit őket. Ma is hallem s olvasom, hogy gondolkoznak, tervezgetnek magyar szövetkezetekről ú. n. felelős elemek — s most egy kezdetleges, minden szövetkezeti tankönyvet megcsúfoló ösztönös kis munkásközösség előtt kell látnom, hogy a tanulmány és tervezgetés, felülről jövő támogatás és nagy feneket kerítő „mozgalom“ nélkül hogyan csinálják azt meg kinn, elhagyott faluvégen, láttatlanul és észrevétlenül. És esodálkozó kérdéseim nyomán feltáruul előttem az egész üzem. Valamennyi kérdésemre nem szövetkezeti szaktudású, de becsületes jóakarattal fakadó felelet. Hogy hogy csinálnak 6000 napi átlagot, hogy javítják a minőséget, hogy szállítják jóval olcsóbban, mint mások, hogy fizetnek emberesegebb napszámot.

Nem nagy az üzem. Ha hosszulejáratú bérletet kaphatnának, ki lehetne bővíteni, befektetni, egy-két rendes munkáslakást építeni. De így kiesiben is látom és érzem nagy emberi, munkás-szövetkezések magvát.

— Hányan dolgoznak? — Legtöbben huszonnégyen a bérlőkkel együtt, nagyobb termeléshez hiányoznak a raktárak. De a napi kereset ezeknek több mint 20%-al magasabb mint egyébütt. — Kik a társak? — Felsorolják őket, nincs mind itt, de van itt egy-két nyári napszámos, aki el-eljönnek egy kis olvasásra, beszélgetésre, vitára. Mert nevelik őket, itt nem egyszerfen munka-

adás az alkalmazás, ennek itt mélyebb értelme van. Itt közösségbe lép be, ahol együtt dolgoznak s tanulnak, olvasnak, megvitatnak, megbeszélnek mindent.

A múlt nyáron — mondják — ha nem jártunk volna rosszul a tüzelőfával, elküldtünk volna egyet vagy kettőt közülünk felváltva két-kéthetes szabadságra, valahová, ahol pihenhetnek, de tanulhatnak és láthatnak is valamit. De a jövő évben biztosan számíthatunk rá Telik majd rá a kasszából. Az idén csak könyvekre jutott.

Könyvek. könyvtár a faluvégén! Könyvtár a téglagyárban — egész jó riportcím lenne. Nézegetem az asztalon heverő könyveket: Gorkij, akit az elébb olvastak, Solohov, Veres Péter, Szilágyi András, Stolte, Féja, Illyés, munkáskiadványok és Ady. . . Napilapot is járatnak, amit felváltva olvasnak, ki mikor ráér, vagy együtt. A Híd is jár, látok egy csomó naptárt is az asztalon, most viszik szét. A könyvek bejárják a kis házikókat és érlelik a gondolatot.

Késő van, már harmadszor búcsúszom.

Szövetkezet és munka, könyv és téglá — mondom magamban — nagyot tud az ember könyvvel és téglával! Ha a téglá könyvvel, a munka a gondolattal és felettük az ember szövetkezik, akkor születik az éposz. Még Bácskában is. Hiszen éreztem, hogy van valami titkos összefüggés Gorkij munkaéposza és olvasói között. És én a városi most egyszerre sajnálom, hogy ebből a kis kezdődő falusi époszból kimaradok, hogy csak regisztráns vagyok. De sok nagy éposza terem még itt embernek és munkának, valamelyikben nekem is lesz részem!

Hideg a szél, a faluvégi házikók még jobban összebújnak. Tétován jöttem, kemény léptekkel megyek el most mellettük. Messze előttem két összekapaszkodott embert látok, ők düllöngélnak, vagy én nem látom tisztán? Talán a kidobolt munkásszövetkezetre ittak egyet?

Kossa János

NÉPDAL

Nyomorúság az életem,
A sok adót én fizetem;
Nincs, ki könnyítse sorsomat,
Van, ki nevelje bajomat.

Én állítom a katonát,
Én fizetem a zsoldját;
És hogy az urát örizze,
Nálam kovártélyozzák be.

Én csináltatom meg a gátot,
Mégis én fizetek vámot.
A nagy adóm jerhe alatt
Házgerendám majd leszakad.

Házam előtt áll a bíró,
Nem hatja meg a sok síró;
Kocsira rakja gunyámat,
Utolsó véka búzámat.

Sok csak a lábát lógatja,
Mégis zsiros a falatja
Ha szememből nem foly könnyem,
Sótalan eszem kenyerem.